

Om Nordmannsgran og Grusien

Af Niels Arp-Hansen

På foranledning af Kaj Østergård fra PynTEGRØNTSEKTIONEN har jeg indvilliget i at indvie en større kreds i min viden om Nordmannsgran og Grusien.

Min baggrund stammer hovedsagelig fra 4 rejser til Sovjetunionen, deraf 3 til både Ambrolauri og Borchomi, alle foretaget i 1990. Den første i marts - med 1 meter sne i bjergene, den næste i juli og den sidste i september under koglehøsten og klængningen. På sidstnævnte rejse var Fl. Knudsen fra Statens Planteavlsstation med efter samråd PynTEGRØNTSEKTIONEN og Planteavlsstationen.

Det efterfølgende er i det væsentlige et udtryk for både Fl. Knudsen og mine observationer, men af praktiske grunde skrevet af undertegnede. Så vidt det nu er muligt, vil jeg holde mig til det saglige og tekniske, medens kommercielle og politiske synspunkter er udeladt efter bedste evne.

Grusien

Grusien er et gammelt kongedømme, vel nok ældre end vort eget, og med en kulturel spændende fortid som gateway mellem Europa og Asien. Det gælder ikke mindst hovedstaden Tblizi. Landet er af samme størrelse som Danmark og med nogenlunde lige så mange indbyggere.

Grusien, på engelsk Georgien, er en af de 15 sovjetrepublikker, og måske den mest frihedssøgende. Det medførte bl.a. et voldsomt angreb fra det sovjetiske militær i foråret 1989, hvor ca. 20 civile personer blev dræbt med spader midt i Tblizi. Noget der har sat mén, og noget der kan føre til store uroligheder senere.

Inden for Grusiens egne rækker er der også uroligheder, idet der er flere mindretal, der ønsker selvstændighed fra Grusien. Politisk var det jo tidligere kommunisterne, der havde magten, men efter det første frie valg i oktober 1990, blev magten overtaget af en slags socialdemokrater, og de tidligere politisk udnævnte ledere er nu arbejdsløse.

Hvad alt dette betyder for forsyninger af frø, kan der kun gættes om. Men det, der åbnede op for forsyninger i 1989, var Gorbatsjovs perestrojka, og muligheden for at private firmaer kunne få eksporttilladelser. Tidligere blev al eksport kanaliseret over Sovjetregeringens salgskontor i Moskva.

Min personlige vurdering af den fremtidige forsyning er, at hvor der er penge at tjene, er der en vej, også selv om der er uroligheder. Jeg tror ikke, at den frie handel vil blive ophævet. Den har vist sig at være meget gavnlige for store dele af Sovjetunionen. Derfor får vi frø i fremtiden - i det omfang naturen tillader det.

Kort fortalt grænser Grusien mod øst op til Sortehavet (fig. 1), mod nord går grænsen i de meget høje - 4-5.000 m - Kaukasusbjerge mod Rusland, dernæst mod øst Aserbadjan, mod syd først Armenien og dernæst Tyrkiet. Fra Sortehavet op til Tblizi går en sænkning med et vandskel på midten. Denne sænkning er en uoverskridelig grænse for bjergtræarter som f.eks. Nordmannsgran. Syd for denne dalsænkning ligger Transkaukasus, med Borchomi, medens Ambrolauri ligger mod nord i Kaukasus.

Iøvrigt planlægger PynTEGRØNTSEKTIONEN at udarbejde plakat med detaljeret kort

over udbredelsesområdet, suppleret med billeder af bevoksningerne.

Skovbruget i Grusien er organiseret ganske traditionelt. I alt er ca. 500.000 ha registreret som skov, hvoraf 20.900 ha. med *Abies nordmanniana*. Således er Ambrolauri et skovdistrikt med 28.700 ha registreret skov, hvoraf 6.000 ha er Nordmannsgran. Deraf hovedparten på en bjergryg øst for landsbyen Tslugi. Men Ambrolauri er også en by med 5-10.000 indbyggere beliggende ca. 600 m.o.h., samt en kommune med ca. 30.000 indbyggere.

På samme måde kan der fortælles om Borchomi. Det er en by lidt pænere end Ambrolauri, der er nemlig et kursted, og der tappes kurvand - deraf navnet Borchomi, der i Grusien er det samme som "Dansk vand". Byen er af samme størrelse som Ambrolauri og ligger ligeledes i 6-700 m.o.h. Her er også en kommune og et skovdistrikt med kontor i byen. Skovdi-

Figur 1: Den vestlige del af Kaukasusområdet. Den fuldtoptrukne linie angiver grænsen mellem Tyrkiet og Sovjetunionen, mens den stiplede linie angiver grænsen mellem Georgien og andre delstater. Let bearbejdet efter kort fra Det forslige Forsøgsvæsen, Bind 39 side 369.

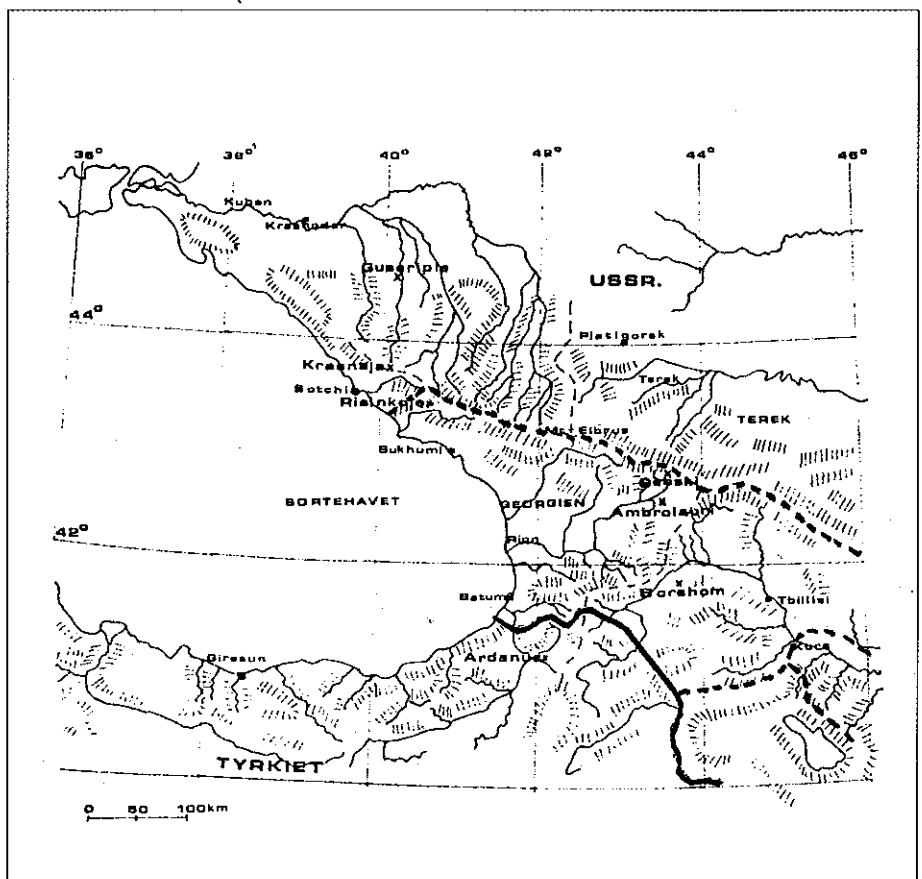

Foto A - D. De 2 panorama-serier viser udbredelsen af normannsgran-bevoksningen ved Ambrolauri. Den øverste serie viser den nordlige del af bevoksningen, som starter øst for landsbyen Tslugi; bemærk at Nordmannsgranen. På den nederste serie er vist den sydlige del af bevoksningen, som fortsætter i sydvestlig retning mod en større sø. Højen i fo

Foto C.

Foto F - G. Et kig ind i Ambrolauri-bevoksningen. På grund af den meget skygge er der stort set ingen opvækst, men så snart der opstår en lysbrønd, vælter det op med naturlig foryngelse.

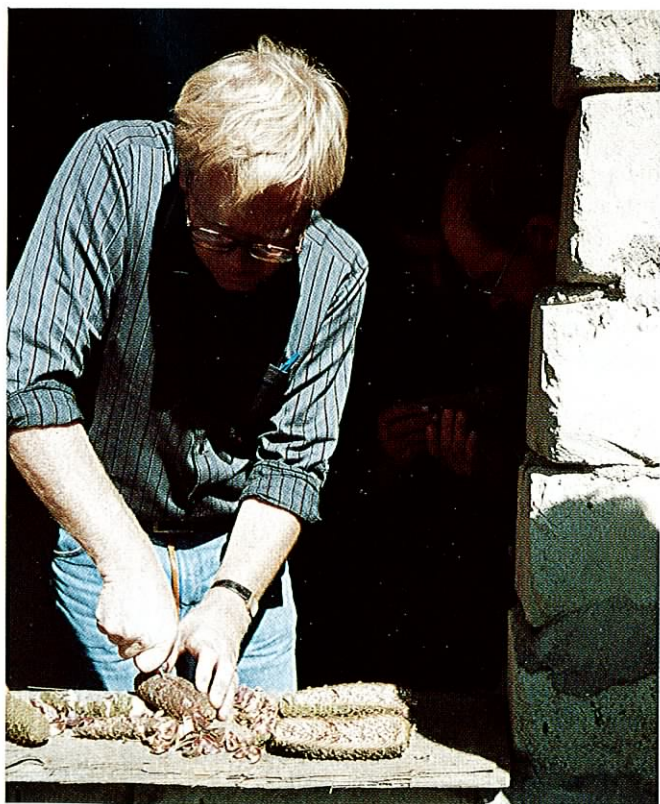
Foto E. Rodende fra fældet træ i Ambrolauribevo-ksningen. For at undgå ulovlig hugst, bliver også stødet mærket med nummer.

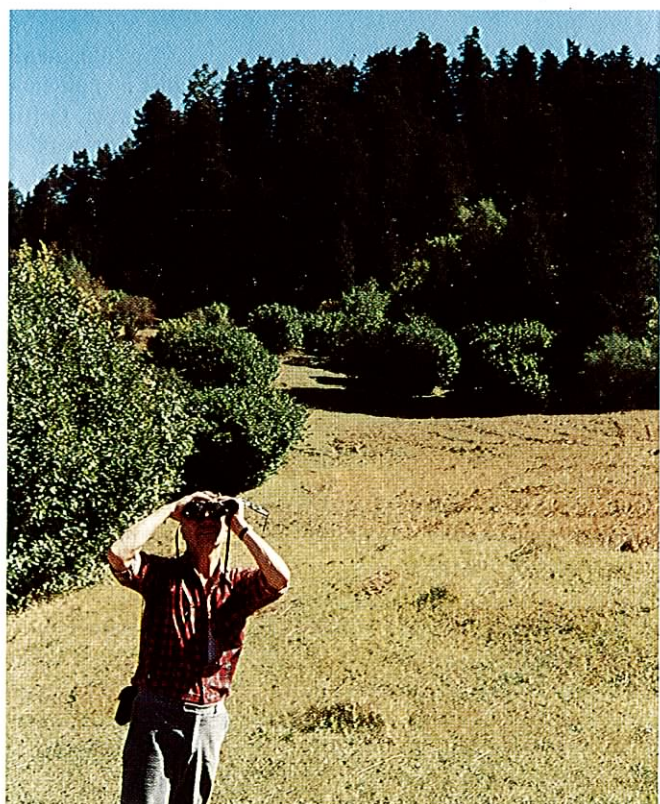
toppen går over i løvtræ.
inden på den nederste serie, er den samme høj, som ses i baggrunden (til højre) på den øverste serie.

Foto D.

Opskæring af Nordmannsgran-kogler. Der er ifølge de lokale en god frøsætning hvert år.

Fl. Knudsen fra Statskovenes Planteavlstation vurderer frøsætning i bevoksning ved Borschomi.

striktet dækker 8.000 ha, hvoraf vist ca. 500 ha med Nordmannsgran.

Ambrolauri - Tslugi

Fra Tblizi tager turen 5-6 timer i bil, og der køres italiensk i 3. potens, med nedslidte dæk og uden autoværn. Noget nervepirrende. Men utroligt smukt. Ambrolauri by er præget af industri, men man har dog af uransagelige grunde plantet en allé af Nordmannsgran på hovedgaden. Og her ligger skovkontoret. Det er ikke imponerende, men man råder dog over farvelagte skovkort.

Højdemåleren viser 575 ved byskiltet. Herfra køres videre ca. 30 min. til landsbyen Tslugi, og her viser højdemåleren 1150 m.o.h. Tslugi er en lille landsby med vel 500 hoveder, og man lever udelukkende af landbrug. De fleste arbejder dels for sig selv på lidt jord, de råder over samt på kolkoset. Det sidste går de ikke meget op i.

Omkring 1-2 km øst for Tslugi i 1250 m.o.h. starter Nordmannsgranen på en meget lang og blød nord-syd-gående bjergryg. Ingen Nordmannsgran ses under denne højde. Bjergryggens top er vel ca. 1600 m.o.h. og på toppen går skoven over i løvtræ. Sådan er det karakteristisk overalt hvor jeg har været i Grusien. Kun Nordmannsgran på nordhælder og altid over ca. 1200 m.o.h. Og længst op har jeg set dem i ca. 2.000 m.o.h., men ikke i Ambrolauri, alene af den grund, at bjergene ikke er så høje.

Bjergrygen taber sig mod nord ud i et lavere liggende løvtræområde, medens det mod syd hæver sig lidt for derefter at falde brat mod syd. Her stopper Nordmannsgranen.

Bjergryggen er vel 15-20 km lang og i en bredde på 500-1500 m dækket af en ren ensaldrende bevoksning, ca. 70-80 år gammel. Bevoksningen er opstået efter skovbrand omkring århundredeskiftet. Og i toppen er træerne ganske morsomt fyldt med mistelten.

Når der her er god høst af kogler, og de lokale siger, at det er der hvert år, så er den potentielle frømængde enorm. Naturen er overdådig. Bevoksningen er meget ensartet, og genetisk er der ingen variation ud over, hvad der er normalt inden for samme bevoksning.

Som frøkilde betragtet er den særdeles veldefineret. Og såfremt en oprindelse betegnes som Ambrolauri Tslugi, kan det kun være dette præcise høststed, når man altså ser bort fra direkte forfalskninger. Iøvrigt mener jeg, at tidligere importeret Ambrolauri også må stamme herfra, da der inden for Ambrolauri skovdistriktet ikke er andre væsentlige forekomster.

For pyntegrøntproducenter er det vigtigt at kunne drage linier tilbage til de forsøg, hvori Ambrolauri har vist særlige karakteristika.

Disse forsøg bygger især på frø hjemmebragt af Løfting efter en rejse i 1960 sammen med godsejer E. Tillisch. Ud fra Løftings beskrivelser tør jeg udtale, at Ambrolauri Tslugi dengang og nu er den samme bevoksning, endda de samme individer af træer. Derfor føler jeg, bortset fra bevidst forfalskning, at der ingen usikkerhed er, med hensyn til Nordmannsgran af proveniensen Ambrolauri Tslugi og dennes egenskaber. Og når vi møder en ikke karakteristisk bevoksning, er konklusionen let!

Det er ikke Ambrolauri Tslugi.

Borchomi

For Borchomi er sagen for mig knapt så klar. Under Borchomi skovdistrikt findes 2-3 bevoksninger til hvilke man kører op gennem forskellige dale. Løftings beskrivelse kan jeg ikke få til at stemme med den virkelighed, jeg har set.

Borchomi by ligger efter højdemåleren i 750 m.o.h. Vi kørte gennem byen og op i dalen ca. 15-20 km til landsbyen Gvari i 1350 m.o.h. Videre op mod den omkransende bjergryg til 1500 m, hvor den nedre grænse går for Nordmannsgran. Bjergenes toppe er vel i ca. 2000 m, hvor Nordmannsgranen stopper. Skovtypen er en blanding af Nordmannsgran og Picea orientalis. På sydhælder står skovfyr, hvor der i Ambrolauri stod Quercus og Fagus. Klimaet er formodentlig lidt mere tørt her end i Ambrolauri, hvilket nedbørstal for byerne viser: Ambrolauri - 980 mm pr. år, Borchomi - 610 mm pr. år.

Når jeg forsøger at henføre proveniensen til Løfting, mener jeg, at Løfting kan have rejst op i en anden dal end de steder, jeg har været. Løfting beskriver, at hans bevoksning befandt sig på en sydhælder. Så vidt jeg kan se og har forstået på lokale skovfolk, findes den kun på nordhælder. Det er en sag, jeg på kommende rejser vil undersøge nærmere. Men det er min vurdering, at man, Borchomi skovdistriktets ringe størrelse taget i betragtning, godt kan antage, at det nu hjemtagne frø svarer til, hvad Løfting fik.

For de kokale fænotyper, såvel Ambrolauri som Borchomi og andre kan siges, at de alle er meget smukke. Men jeg finder ikke anledning til ud fra Grusiske forhold at skelne eller vælge.

Frøindsamling i Grusien

For så vidt indsamling angår, foregår den på ganske almindelig vis. Det lokale skovdistrikt udsteder en eller flere indsamlingstilladelser, evt. indsamler selv. Det foregår ved alm. plukkere. De er på akkord og afregner hver aften med den, der står for opgaven. Den kontante afregning, der er indført de sidste år, har god indfly-

delse på plukkelysten. Derefter klænges koglerne på en, efter vor opfattelse, hårdhændet metode, tørres og renses - med håndsold!

Derefter yderligere nedtørring og sækning. Før der nu må handles med frøet, skal der ifølge sovjetisk lov udstedes et kvalitetsbevis for hver 100 kg på grundlag af en prøve på 400 g. Denne analyse certificerer frøets lødighed og placerer det i en handelskategori.

Dette kvalitetsbevis kan kun udstedes på officielle laboratorier. På disse beviser anfører laboratoriet samtidig høststed, men dette er ifølge sovjetisk lov en unødvendig oplysning, og man opererer således ikke med et specifikt og direkte oprindelsescertifikat.

Kvalitetscertifikatet er det nærmeste man kan komme inden for rammerne af sovjetisk lovgivning, men i praksis formodentlig også ganske lødigt.

Frøet er nu klart til at kunne sælges. Til eksport kræves en eksporttilladelse, herunder godkendelse af salgskontrakten. Disse eksporttilladelser udstedes af den grusiske regerings ministerier, og så vidt jeg har erfaret, kan mindst 3 ministre gøre dette. Hovedparten af salgssummen, så vidt jeg husker - 60 % - tilfalder regeringen, og resten sælger. Dette være sig et privat firma - et kooperativ eller et joint venture - eller et statsligt foretagende.

Afslutningsvist skal jeg nævne, at der også i Rusland, på nordsiden og i det vestlige af Kaukasus er en del Nordmannsgran. Disse bevoksninger er fuldstændig adskilt fra de grusiske af de meget høje bjerge. Der har jeg ikke været, men høsten reguleres af den samme sovjetiske lovgivning som i Grusien.

Som en sidebemærkning kan nævnes, at Nordmannsgran jo også findes i Tyrkiet, og fra tid til anden har jeg hørt, at der herfra skulle være ført frø til Grusien.

Denne teori bygger på et fuldstændigt manglende kendskab til grænsehandel mellem de to lande. Dels er grænsen, og var især tidligere, ret lukket, og dels skulle frøet fra Tyrkiet betales med hård valuta. Det er udelukket. Endelig er forekomsterne af Nordmannsgran i Grusien langt større end i Tyrkiet, og høstomkostningerne mindre.

Salg af MAKITA AKKU grensaks

Doest Værktøj

Tlf. 53 75 64 76

Doest - bil 30 53 64 60

Schov - bil 30 24 10 34